

govori, kaj nam je storiti, da pomnožimo, kar imamo, in se obvarujemo, saj kolikor je moč, tistih nadlog, s katerimi žugate dragina in lakota. (Dalje sledi.)

Starozgodovinski pomenki.

Kje je stal stari Santicum?

Ko sem prebiral zemljopisni sostavek od krajske dežele v poslednjem letnem sporočilu realne ljubljanske šole, izdanem po gospodu vodju M. Peternelu, se mi nagloma vsili misel: Čes, tukaj bo morebiti se našel še dokaz za stari Santicum, da je stal na Krajskem. Kdor namreč nekoliko zna staro zgodovino naše dežele krajske, tudi vé, da Schönleben in Linhart sta Santicum rimskega časa iskala v Kranji; povedano pa je že tudi bilo, da koroški zgodovinoslovci Santicum vlečejo v bližnjico beljaško. Pa doslej še nihče ni pristavljaj gotovih dokazov zastran svoje misli od starega Santika, razun da je navedal potopis Antoninov, kjer je cesta iz Akvileje v Virunum, pri Gospejsveti poleg Celovca, tako zapisana: Aquileja XXX. m. p. Via belloio XXIV., Larice XXVII., Santico XXX., Viruno. S to versto nekdanjih postaj se sicer uteguje tako lahko za Sočo čez Bovec in Beljak, kakor čez Černiverh, Loko in Kranj priti na kraj nekdanjega Viruna. Vendar tiste, kateri Santikum stavijo proti Beljaku, bi znal kdo vprašati: čemu da bi bila na ravno tisti cesti druga versta postaj pri Antoninu, in druga v Peutingerjevi tabli, ktera šteje kraje ad Silanos, Tasinemetum, Saloca? Sicer je gosp. Terstenjak mesto Santicum razlagal po slovenski koreniki san, Lindwurm; pa sedanji kraj Lind blizo Beljaka se po slovensko zove Lipa, kakor piše gosp. Kozler. Toraj tudi omenjeni dokaz ni veljaven. Kaj tedaj bi se dalo bolj-ših dokazov za lego starega Santika napeljati?

Meni se zdí, da zaznamki starega zemljopisca Ptolemeja zmiraj še nekaj veljajo, kadar on piše: to mesto stoji pod to stopnjo daljave in pod to stopnjo širjave. Gotovo ima to več dokazavne moči v sebi, kakor pa beseda sedanjih pisateljev, kateri pravijo: to mesto je blezo tukaj stalo, uno pa morebiti tamkaj. Res da zemlja nekdanji čas ni bila trigonometriško premerjena, kakor sedanje dni, pa nekakošne mere in stevilike so znali že tudi Rimljani. Ptolemaj tedaj stavi mesto Santikum pod 36° daljave in 45° 30' širjave, Emono pa pod 36° in 45° 20', in Virunum pod 36° 40' in 45° 45'; po takem kraj Santicum ni bil deleč od Ljubljane, pa proti severju ležeč, kar prav za prav kaže na sedanji Kranj. Drug dokaz za tako lego mesta Santika se ponuja v omenjenem letnem sporočilu realne šole, kjer gosp. Peternel popisuje na strani 13. nekdanjo tovarno pot iz Goriškega proti Gorenskemu in dolejnemu Korotanu. On tamkaj piše, da tista pot je kdaj bila nar krajši in boljši čez juliške planine, in je hodila za Sočo do Kanala, potem za Idrico blizo Cirkne, od ondod čez višine na Staro Oslico in doli na Trebijo, dalje pa za Poljanšico do Loke, odtod pa na Kranj, in čez Ljubelj ali čez Kokro na Koroško; in še se sled te stare tovarne poti po gojzdih zna po dva sežnja na široko. Dasiravno gosp. Peternelova beseda bolj velja za poslednji čas, preden so bile sedanje vozne ceste narejene, se mora vendar od druge strani pomniti, da prejšnje tovarne poti so se nar raji tistih krajev držale, po katerih se je že v nar starjih časih hodilo ali tovorilo.

Da pa kraji, po katerih je hodila omenjena tovarna pot, v rimskem času niso bili neznani, pričajo marsiktere v tej meri najdene starine, na primer, pri Cerkni so našli rimske denarje, pri Loki kamen z napisom in zraven še starih denarjev, pri Kranji rimsk napis na kamnu in rimske denarje, verh Ljubelja pri sv. Leonardu ravno tako, v Kokri pa rimskih denarjev. Od tega pričajo Schönleben (Apparat. str. 221), Valvasor (bukve II. str. 258), in naznanila ljubljanskega zgodovinskega društva. Mnogoteri taki spominki so že sicer zgubljeni, drugi so še morebiti semtertje pod zem-

ljo, drugi pa so pozabljeni, ker jih nihče ne oznani. Ako sodimo po unih znanih spominkih, bi bil rimski kraj Bellojum stal pri Kanalu ali Vučah, Larix pri Cerkni, in Santicum pri Kranji. S temi kraji se tudi snida število rimskih milj, ako jih primerjamo s sedanjo daljavo imenovanih krajev. Znano je namreč, da 5 rimskih milj daje 1 sedanjo zemljopisno; tedaj XXX. r. m. ali 6. z. m. kaže blizo Kanala, XXIV r. m. ali 5 z. m. na Cerkno, XXVII r. m. ali 5½ z. m. na Kranj, in spet XXX r. m. ali 6 z. m. unstran Celovca (saj poštna mera pri pismih se med poslednjima krajema tako določuje).

Tako bi utegnili biti kranjskemu mestu čast rešena, da je bilo že nekda rimski postaja. Da je bilo to mesto v srednjem veku nekaj časa sedež kranjskih mejnih knezov (Markgrafen der Chreinamark) terdijo zgodovinarji; vendar je nakako žalostno, da do slej niso stare pisma (Urkunden) znane, ktere bi za to reč bolj očitno pričevanje dajale. Iz poznejega časa, namreč iz 14. in 15. stoletja se sicer mnogo pisem hranuje v zbirkah ljubljanskega muzeja in zgodovinskega društva; morebiti se bodo sčasoma še starji listi našli. Nar starji pismo vem do slej od l. 1226, v katerem je beseda od farne cerkve v Kranji in njenega duhovnika Petra; za čas, v katerem je bila ondi sedanja gotiška cerkev zidana, sem komaj zvedil po posebnem pismu do prijatla (gosp. Miroslava Hudovernika), kterege s tem očitno hvallim; poprejšnje prošnje v „Novicah“ in v „Danici“ mi niso nič pomagale. Zdaj tedaj vem povedati, da je bila gotiška cerkev v Kranji l. 1491 postavljena. Hicingier.

Ženitnine Slovincov na Krasu.

Spisal Franc Bunc.

Tudi mi Kraševci imamo pri ženitovanji svoje šege, ktere so našim sosedom Ipavcom zlo enake. Po mislih naših ljudi je edini čas ženitovanja ob sv. Martinu in o pustu.

Ugodne priloznosti, da si išče in najde ženin nevesto, so naši kraški sejmi, kateri se začnejo na dan sv. Jurja in terpe do zahvalne nedelje. Ob teh sejmi se opravlja služba božja, in bližnja in daljna žlahta obiskuje svoje ljudi, prijatle itd.; shaja se pa posebno tudi mladina in se tukaj soznanja.

Ko sta fant in deklina svoje serčne zadeve med sabo poravnala, poišejo stariši na prošnjo fanta kakega prijatla svoje bližnje žlahte ali kakega družega za to opravilo pravnega moža, kterege zovejo „snubač“. Snubač se napravi k starišem izbrane neveste in jim pové, zakaj je prišel, in kdo ga je poslal. Je starišem neveste ponudba vseč, se podasta oče in mati neveste, pa še kakošen naj bližnji žlahtnik k novicu (ženinu) „na razgled“. Pri kozarcu vina in spodobni južni odločijo dan „za komplavat“ ali „za glihengo“. Ko dan „glihenge“ napoči, se podajo fant, oče njegov in nar bolji prijatelj bližnje žlahte, kar se navadno enmalo pred nočjo zgodi v hišo neveste. Pri večerji, ktera se s štruklji konča, se pogovarjajo: koliko bo oče fantu premoženja pripisal, koliko bode nevesta dote imela, kakošno balo bo v hišo prinesla, in večkrat tudi „dan lebenge“ ali poroke odločijo.

Malo dni pred poroko gré nevesta po bližnjih soseskah nabirati darov za „balo“. Dan pred poroko pride novic z enim ali dvema tovaršema po nevestino balo z vozom, v kterege sta vola vprežena, ki sta s cveticami ovenčana. Pred obedom cenijo večkrat žensko opravo, ki jo misli zaročnica seboj vzeti, od naj manjega do naj večjega, in ko vse skup v skrinjo zložijo, se usede mati neveste na skrinjo, in je ne dá iz mesta ganiti, dokler novic ne daruje križavca ali naj manj goldinarja. Pri odhodu bale podá novic šibo ali bič nevesti, da vola požene; potem pa vozi „volár“, ki dobí za to ruto in hleb belega kruha. Verh voza sedí pa brat neveste, kateri opleteno kokoš v rokah derži.

Kadar pride dan poroke, se začnejo svatje, mladi in

stari praznično oblečeni, okoli devete ure shajati; vsak par, kamor je povabljen. Koj potem pričnejo zajterkovati; za zajterk se postavi na mizo juha, meso, peršut itd. Ob pravem času po zajterku se napravi novic s svojimi svatmi, katerim ta dan le „starašina“ zaukazuje, po „novico“ (tako pravimo pri nas nevesti) večidel brez godcov; le drug in še kak mladeneč s samokresom.

Bližajo se nevestinemu domu, streljajo in vriskajo neprenehoma, ko so popred le poredkoma, zdaj ta zdaj uni, streljali in vriskali. Al — dvoriščine vrata najdejo zaperte. Starašina nevestni slišati tak hrup, skoči na dvorišče in začne popraševati: kaj tako vriskanje, tako streljanje pomeni? Starašina novicov mu odgovori, da so tico, ktera ima posebno znamenje na glavi, ranili, in da se je v to hišo skrila, ter ga prosi, naj je iskati gré. Tù se vname hudo in ostro besedovanje in prepiranje, in koj starašina neveste za popotni list pobara, in kakošni da so ljudje. Starašina novicov poda list. Starašina nevestni, list prebravši, jih pusti na dvorišče in gré v sobo, kjer so nevestini svatje skriti. Nar popred kako staro babelo, kuharico, al kako drugo ošemeno žensko pripelje in praša in praša: „je li ta?“ Oni mu odgovorijo: „Tudi to vzamemo sicer za ljubo in za dobro, pa prava ta ni“. Potem ko je starašina že vse razkazal, staro in mlado, lepo in gerdo, pokaže tudi tovaršico (družico). Ta je novici skorej podobna, le da nevestnega znamenja nima. Starašina pa, rekši, da je že vse preiskal, pa nič družega našel ni, noče več iskati. Kolikor bolj se uni ustavlja, toliko bolj ženinov starašina prosi, in vsi svatje začno prositi, dokler terdovratnega moža ne omečijo, da jim še enkrat, pa zadnjikrat iskati obljubi. Z glavo kimaje gre in pripelje vendar novico. „Ta je prava! ta je prava! oče starašina! zdaj ste modri!“ — vsi zaženejo z enim glasom. Nevestni oče — „veliki oče“ imenovan — prinese hipoma kozarec vina, pozdravlja množico svatov, jim po versti napivaje. V tem se tri družice prikažejo: prva vsakega ženinovega svaka za roko poljubi rekoč: „dobro zdravlje!“ — druga daruje pisano ruto in pušljce, tretja nabira darove rekoč: „dajte kaj nevesti, da si kupi ruto.

Dolgo pa vendar se ne smejo muditi, ker je ura enajsta, ki ravno k poroki vabi.

Po poroki se podajo ženin in nevesta in vsi svatje skupej v hišo nevestnih starišev, in koj potem starašini velijo svatom h kosilu, odločivši vsakemu svatu njega sedež. V nevestini hiši so prvi sedeži za svate ženina. V tem se nosijo jedila na mizo. Navadne jedila so: juha (župa), lezánji ali biguli, rajž, kuhana govedina in kuretina, peršuti kuhani, pečenje telečje, štruklji in na zadnje „presenec“ (gubana). Po vsaki jedi se pije in vojvodom napija. Poleg tega se napiva tudi na slavo božjo. Sred obedi prepevajo snahe in dekleta, drugi streljajo, vriskajo itd. v tem, ko nevesta žalostno pri svoji mamiki joka in stoka.

Al večer se bliža, „ohcet“ je le en dan, in napravljajo se na odhod — nevesto novico na dom peljati. Starašina ženinov, zahvalivši velikega očeta in mater, naznanja sedaj, da mu je prepovedano od njegovega velikega očeta, da ne sme noči čakati, ker „se ne spodobi neveste ponoči pripeljati, sicer bi ne vedla kje da je“.

Pri odhodu neveste od svojih starišev podá ona de-verju pisano ruto, in dever pelje na pisani ruti (večidel svilnati) nevesto na nje prihodnji dom h novicu. Novic pa daruje nevestini materi, svoji tašči, tolar ali nar manj goldinar. Ko se svatje približajo ženinovi hiši, pošlje skrivši starašina glasonoša, da odnese pozdrav od njega in vsih svatov v ženinovo hišo velikemu očetu in materi, ter mu napoveda, da se svatje bližajo veseli in novico peljajo. Ženinovi stariši ga zahvalijo za pozdrav, mu velijo se vsesti in mu nudijo zdravico. „Velika mati“ pa naliže majoliko (tako pravimo posodi za vino), da se nevesti napiva.

Ko so svatje pred dvoriščinimi vratmi, vriskajo in stre-

ljajo, da je kaj — al hišne vrata so zaperte. Tù se začne hud prepir, starašina vodi eno in drugo k materi, dokler na zadnje pritira novico. Ženinova mati jo vpraša: „Draga mi nevesta! kaj dobrega si nam prinesla?“ „Mir božji!“ — veli nevesta. Velika mati, ktera že z vinom napoljeno majoliko v rokah derži, jo ponudi nevesti rekoč: „Dobro zdravlje!“ Nevesta prime čutaro vina, pije in spusti noter nar manj tolar ali goldinar. Svatje bi tudi radi iz te majolike pili, al mati ne dovoli, ker vé, da je tolar noter. Potem ji podajo iz rodbine kako možko dete, ki ga v naročje vzame in poljubi, darovaje mu ruto, hleb belega kruha in kak dnar. Dečko zovejo „pokolenčič“. Nevesto peljajo potem v čumnato, prihodnjo spavnico. Svatje se pa koj vsedejo za mizo, kjer je komu mesto, počnejo piti, in pripovedujejo domačim, kako so jih pri nevestinih lepo dočakovali itd. Potem zaukaže starašina se k večerji vستي. Navadne jedila so večidel pečenje in salata, štruklji, kuhani in pečeni, presenec itd. Sred obedi popevajo. Nazadnje pa pritava kuharica z razbito posodo ter prosi, ker jo je po nesreči pri kuhi razbila, za odškodnino. Vsak svat ji kaj daruje.

Po ti večerji in doveršenih molitvah — ko se že zori — se poslové in vsakdo gré na svoj dom.

Ogled po svetu.

Kmetiški stan na Rusovskem.

Spisal E. Dupré de St. Maure, prevodil J. Z—č. *).

Živel sem nekaj časa na grajšinah rusovskega plemenitnika, ki so bile sto verst deleč od Petrograda. Dan po mojem dohodu bila je nedelja. Potem ko smo v domači kapelici pri maši bili, smo se odpravili v bližnjo vas na sprehod. Pot do tje je skozi lipov drevored ob bregu neke vode peljala. Pridši v vas, smo obiskali več stanovanj, ki so bile viditi prijetne in čedne, in kmetje so pozdravljali svojega gospoda s serčnim spoštovanjem. Njih odkritoserčni obrazi niso kazali ne naj manjše boječnosti, in vidilo se jim je sploh, da so zadovoljni in srečni.

Žene so bile v nedeljskih oblekah, in marsiktera izmed njih je prav nališpana bila. „Vidite“ — pravi gospod *** k meni — „moji kmetje ne kažejo ubožstva v opravi. Sicer so nas popisovali že mnogi nezanesljivi popotniki, da smo trinogi, ki svoje pravice po krivičnem rabimo v ožemanje svojih podložnikov; pa več del ti toživci niso ne samí tega opazovali ne s svojimi očmi vidili. Naše šege in navade se ne dajo pozvedovati po velicah cestah ali pa samo v velikih mestih; pa vendar take tiskane obrekovanja vedno veliko pripomorejo k lahkovernosti bravcev“. Nadaljevanje teh premišljevanj so ustavili trije starčki s sreberno-belimi bradami, ki so nam prišli naproti in nas spoštovaje pozdravili. Čudil sem se nad pristojnostjo, in moj spremljevalec mi je rekel, da so to možje občnega (soseskinega ali srenjskega) svetovavstva, ki grejo ravno v zbor.

„Starost (starašina) ima v zboru prvi sedež in je ob enem tudi glavar čez vás. Njegova pravičnost in previdnost mu zagotavlja prigrasje vsih mojih kmetov. Mi imamo sicer pravico volitev tacega starosta ovreči, pa le redko jo rabimo, ker se vedno le naj boljši zmed prebivavcov za starosta volijo. Čeravno sem jez posestnik vasí, ima vendar ta starost več govoriti v njej, kakor jez. Ker mene skoro nikoli tukaj ni, sem starostu izročil braniti moje pravice, in nikoli mi zaupanja v napak ne oberne. Potem ko skliče nektare izmed naj starejih mož iz vasí k sebi, predseduje vsako nedeljo občinskemu zboru, ki je zbran v srenjski hiši. Njegova naloga je poravnati razpertije in jih varovati pravdanja; naznanjevati vsaki družini kraj déla in

*) Našel sem ta spis — „ulomek Dupré-ove potve po Rusii“ — v Dobrovsky-ga „Slavinu“ in njega resnico že to poterjuje, da ga je Dobrovsky v svoje delo vzel, ki je tudi sam po Rusii potoval, kar bi sicer gotovo ne bil storil, ako bi bil on iz druge strani rusovskega kmeta spoznal. Pis.